

Пономарьов О. С.,
канд. техн. наук, професор, професор кафедри педагогіки
і психології управління соціальними системами
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ ДОБИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Стрімкі кардинальні зміни суспільного буття, зумовлені розробкою і все більш широким використанням високих технологій та інформатизацією всіх сфер людської діяльності, породжують принципово новий, дійсно інноваційний тип світового розвитку. Він висуває якісно нові вимоги до рівня професійної та соціальної компетенції фахівців, а відтак істотно ускладнює самі цілі, зміст і характер освіти. Динаміка змін суспільного виробництва у самому широкому його розумінні зумовлює необхідність відповідної зміни системи підготовки підростаючих поколінь до успішного життя і діяльності в умовах інноваційного розвитку. Йдеться не про черговий косметичний ремонт системи освіти, а про розробку і впровадження дійсно принципово нової освітньої парадигми.

Вона стає тим більш необхідною, оскільки уявляється чи не єдиним засобом подолання глибокої кризи світової системи освіти. Сутність і водночас причина цієї кризи полягає в тому, що цілі, зміст і характер традиційної освіти вже перестали відповідати суспільним потребам інноваційної доби. Справа в тім, що знання, отримані в процесі освіти, швидко старіють, і через це завдання освіти має полягати не у прагненні «втиснути» у голову студента максимум нових знань, а в його озброєнні умінням самостійно оволодівати знаннями. Ще К. Д. Ушинський свого часу стверджував, що учень – не судина, яку необхідно наповнити, а факел, який слід запалити. На жаль, і до сьогодні значна частина вчителів і викладачів вищих навчальних закладів вбачають своє завдання в тім, щоб дати своїм вихованцям якомога більше фактичних знань, а не в тім, щоб навчити їх методології отримання нових знань та належного їх застосування.

Подолання сучасної кризи системи освіти і впровадження нової освітньої парадигми за своїм значенням буде, напевне, не меншим, ніж перехід від схоластичної освіти, що ґрунтувалася на вірі, до знаннєвої парадигми освіти й

бурхливого розвитку науки, техніки і технологій, який відбувався на межі Середньовіччя та Відродження й став відповіддю на нові суспільні запити.

Подібна ж трансформація в суспільно-політичній, соціально-економічній, науково-технічній і духовно-культурній сферах майже одночасно відбувається й сьогодні, на історичній межі тисячоліть. Осмислення ж глибинної сутності цих процесів та виявлення їх впливу на постановку і розв'язанні завдань освіти уявляється неможливим без залучення ідей сучасної філософії освіти, яка виступає методологічною основою педагогічної науки і освітньої практики.

Основний месідж сучасної філософії освіти полягає в тім, що інноваційна доба суспільного розвитку потребує інноваційної освіти. Адже без належного кадрового забезпечення інноваційний розвиток втрачатиме темпи, а то і взагалі припиниться. Одна ж з його ж характерних особливостей полягає в тім що інноваційне мислення має бути притаманне вже не окремим індивідам, так би мовити, двигунам науково-технічного і соціального прогресу, а переважній більшості людей (в ідеалі – кожному). Дійсно, крім розробників нової техніки й технологій, інноваторами мають бути й їх користувачі. Тому завданням освіти і постає розвиток креативних здібностей учнів і студентів, прищеплення їм прагнення до особистісного самовираження й максимальної реалізації свого творчого потенціалу. Водночас їм треба засвоїти, що основною передумовою цього є належні знання й уміння постійно їх оновлювати й накопичувати.

Цілком очевидно, що розробка і впровадження нової освітньої парадигми не можуть бути одномоментним актом. Вони відбуватимуться в суперечливій єдності й боротьбі традиційних та інноваційних підходів. Неможливо ж відразу прищепити інноваційне мислення всім педагогам та озброїти їх інноваційними педагогічними технологіями. Тим більш, що сьогодні сам цей термін вживають там, де треба і там, де не треба. Говорити про інноваційні педагогічні технології стає своєрідною модою. Завдання ж полягає у створенні цих технологій, в розробці методичних і методологічних засад їх ефективного застосування. Для належного осмислення сутності цих завдань та їх трансформації у цілі, зміст і характер навчально-виховного процесу кожним педагогом йому й необхідна культура філософського мислення, здатність вийти за межі повсякденності та

усвідомити сутність і суспільну значущість реформування освіти, приведення її у відповідність вимогам інноваційного розвитку.

На жаль, сама філософія освіти у нас фактично тільки формується. Істотну роль у її формування відіграють праці В. Андрущенка, О. Базалука, Л. Губерського, І. Добронравової, О. Дольської, В. Кременя, М. Култаєвої, В. Лутая, П. Матвієнка, М. Михайлова, С. Пазиніча та інших. Однак і сьогодні у дослідників відсутня єдність навіть стосовно визначення предмета дослідження філософії освіти. Як справедливо пишуть О. Базалук та Н. Юхименко, «одні дослідники надають перевагу філософії і філософствують про освіту, інші пріоритетною вважають педагогіку, здебільшого розмірковуючи про процеси навчання і виховання, хтось намагається охопити і філософську, і педагогічну проблематику» [1, с. 10]. У свою чергу В. Лутай підкреслює, що більшість дослідників цієї специфічної галузі знань «вважають за необхідне розроблення філософії освіти як спеціалізованої проміжної ланки між філософією і теорією педагогіки» [4, с. 16]. Ми ж вважаємо, що філософія освіти є спеціалізованою галуззю в системі філософських наук, предметом вивчення якої є найзагальніші закономірності функціонування і розвитку освіти як життєво важливого соціального феномену.

З позицій філософії освіти саму освіту необхідно розглядати, за словами Е. Гусинського та Ю. Турчанінової, як «процес, що безперервно протікає, в ході якого величезного значення набуває особиста *творчість* суб'єкта освіти» [2, с. 13]. При цьому вважаємо за необхідне додати, що сучасна концепція бінарної освіти розглядає її як суб'єкт-суб'єктний процес. Отже, творчість однаковою мірою має бути притаманна як педагогові, так і учневі чи студентові. Більш того, творчість, самостійний (хоча й керований) пошук істини істотно підвищує інтерес студентів до навчання, а усвідомлення ними своїх можливостей стає потужним мотиваційним чинником. Авторіві неодноразово доводилося бути свідком того, з якою радістю і захопленням студент розглядає свою першу наукову публікацію, як вона надихає його на творчість.

Повертаючись до сенсу поняття інноваційних педагогічних технологій, вважаємо за необхідне підкреслити, що вони не тільки активно розробляються,

але й все ширше застосовуються в освітній практиці. Комп'ютерна техніка, інформаційні технології, телекомунікаційні засоби та інтерактивні пристрої вже реально увійшли в наше життя і в практику педагогічної діяльності. Належне їх застосування істотно розширює можливості навчально-виховного процесу й підвищує якість підготовки фахівців. Однак, як справедливо пише В. Кремень, жоден комп'ютер не може замінити живого спілкування учня і педагога [3].

У зв'язку з цим перед філософією освіти і педагогічною теорією постає ще низка важливих завдань. По-перше, це розробка ефективного навчально-методичного забезпечення, яке б давало можливість найдоцільнішим чином використовувати можливості цих технологій і створювало дійсно інноваційне освітнє середовище. По-друге, це навчання, перенавчання і підвищення рівня професійної компетентності, педагогічної майстерності і культури науково-педагогічного складу. По-третє, це перегляд сутності та змісту самих понять педагогічної майстерності, загальної та професійної культури викладача. По-четверте, це формування інноваційного характеру мислення як викладачів, так і студентів, прищеплення їм розуміння самоцінності знань і освіти. По-п'яте, це вироблення нового стилю взаємовідносин та міжособистісного спілкування між студентами і викладачами, що відповідав би вимогам інноваційного суспільства і загальній тенденції демократизації освіти.

Сам онтологічний статус освіти як одного з визначальних екзистенціалів індивідуального і суспільного буття людини істотною мірою детермінується її гносеологічними, аксіологічними й герменевтичними аспектами. Так, сьогодні постає принципова проблема долання домінанти опосередкованого отримання знань про зовнішній світ, завдяки якій студенти втрачають здатність і потребу самостійно мислити. Іншими словами, вони дивляться на світ чужими очима, очима викладача, який також засвоїв знання про нього від своїх вчителів чи з книжок. Вкрай важливим уявляється й аксіологічний аспект, який має полягати не тільки у прищепленні студентам певної системи життєвих цінностей, але й ціннісного сприйняття ними самої освіти і отримуваних знань, умінь і навичок, професійної і соціальної компетентності й життєвого досвіду. Нарешті, герменевтичний аспект філософії освіти має знаменувати рішучий перехід від

сприйняття й засвоєння знань через їх запам'ятовування до сприйняття та глибокого засвоєння цих знань через їх належне розуміння.

Останнє положення вимагає, по-перше, перебудови мислення педагогів, методики викладання ними навчальних дисциплін і пошук шляхів і способів, які б спрямовували навчально-виховний процес на розуміння студентами відповідного матеріалу. По-друге, не тільки у філософії освіти, але й загальній філософії та психології треба поглибити дослідження, спрямовані на належне розуміння складного і навіть дещо таємничого феномену розуміння. Необхідно визначити якісні (а, можливо, й кількісні характеристики рівня розуміння), а також шляхи, способи і педагогічні технології, які б ефективно сприяли розумінню студентами навчального матеріалу. Адже без цього освітня практика втрачатиме свої цільові орієнтири і критерії якості освіти.

Ще одна, на перший погляд, крамольна ідея полягає в необхідності рішучого перегляду змісту освіти, насамперед формування професіоналізму майбутніх фахівців. Слід видалити з програм все зайве, що виходить за межі їх професійної і соціальної компетентності, й істотно посилити роль самостійної роботи студентів і її творчу спрямованість, обмежити частку репродуктивних форм на користь продуктивних і творчих. Це зумовить перегляд принципів визначення навчального навантаження науково-педагогічного складу вищих навчальних закладів. Такими є кроки формування інноваційної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базалук О. О. Філософія освіти: Навчально-методичний посібник / О. О. Базалук, Н. Ф. Юхименко. – Київ: Кондор, 2010. – 164 с.
2. Гусинский Э. Н. Введение в философию образования / Э. Н. Гусинский, Ю. И. Турчанинова. – М.: Логос, 2001. – 224 с.
3. Кремень В. Г. Філософія освіти ХХІ століття / В. Г. Кремень // Педагогіка і психологія. – 2003. – № 1. – С. 6-16.
4. Лутай В. С. Філософія сучасної освіти. Навчальний посібник / В. С. Лутай. — К.: Магістр-S, 1996. — 255 с.